

Пікулицька Л.В.
старший викладач
кафедра іноземних мов
Сумський національний аграрний університет

ВИВЧЕННЯ ВІДМІНКОВИХ ФОРМ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ.

У статті розглянуто труднощі засвоєння категорії відмінка у процесі вивчення української мови як іноземної. Розглядаються типові вправи, що використовуються під час навчання на початковому етапі вивчення граматики. Визначено місце кожного відмінка у відмінковій парадигмі, їх функції, систематизовано відмінки за функціонального підходу до вивчення граматики.

Ключові слова: комунікативна компетенція, вправи з граматики, відмінкові форми, значення відмінків.

В статье исследуются трудности усвоения категории падежа в процессе изучения украинского языка как иностранного. Рассматриваются типичные упражнения, используемые на начальном этапе изучения грамматики. Определено место каждого падежа в падежной парадигме, их функции, систематизировано падежи при функциональном подходе изучения грамматики.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, упражнения по грамматике, падежные формы, значение падежей.

The article deals with the difficulties of learning case's category in grammatical system of Ukrainian language as a foreign. The typical exercises that are used while learning grammar at a primary stage are analyzed. It is defined the position and function of each case in case's paradigm of Ukrainian language.

Keywords: communicative competence, grammar exercises, case forms, meanings of cases.

У сучасному світі вивчення іноземних мов вийшло за межі звичайних курсів, дисциплін викладання, набуло характеру однієї із необхідних навичок побутового характеру, оскільки дає можливість, не лише для здобуття освіти, а й покращення умов праці, проживання.

На цей момент в Україні проживає багато представників різних національностей. Багато з них використовують українську мову як мову-посередник для спілкування. Вони намагаються вивчити її якомога краще з різних причин. Найвагомішою серед яких є навчання, тобто отримання вищої освіти у начальних закладах нашої країни.

Під час навчання іноземної мови індивідуалізація навчального процесу повинна здійснюватися на всіх ступенях в тому сенсі, що її глибина й форми повинні бути пристосовані до можливостей кожного іноземного студента. Прагнення втілити в практиці принцип диференційованого підходу до особистості студента, бажання викладачів вийти за рамки застарілої системи освіти призвели до появи нових методів навчання українській мові з нетрадиційним змістом.

Важливою у вивченні української мови як іноземної є комунікативна спрямованість курсу, що передбачає використання граматичних конструкцій та моделей як допоміжних засобів для правильного висловлювання. Слід пам'ятати, що граматику рідної мови закладена у свідомість носія мови і усвідомлюється при рефлексії, а для навчання студентів іноземної перед викладачем постає завдання – вивести систему форм та правил використання цієї мови на рівень автоматичного використання. Вивчення граматики має ґрунтуватись на логіко-семантичному підході до мови.

Як і в інших флективних мовах, усвідомлення самих предметів та їхнього закономірно необхідного існування у стосунках з іншими предметами та явищами в українській мові забезпечується тим, що лексичне значення іменника виступає у зв'язку з граматичним значенням відмінка, тому саме

категорія відмінка займає центральне місце в граматичній системі української мови.

З власного досвіду викладання можна стверджувати, що страх зробити помилку завжди викликає невпевненість та бар'єр у спілкуванні. Тому для подолання страху на початковому етапі вивчення використовуються граматичні моделі, за якими студент будує власне висловлювання. З цією метою доцільно застосовувати вправи, що містять у собі розв'язання мовленнєвої ситуації (питання, констатація, заперечення). Прикладами таких вправ є: - *Це твій зошит? – Так, мій чи – Це Тарас? – Ні, це Іван.*

Наступною групою вправ, які розвивають встановлений між граматичною та мовленнєвою функцією паралелізм, є система вправ, спрямованих на вивчення відмінкових форм. Практичне оволодіння українською мовою іноземцями є достатньо складним через наявність у ній саме відмінкової парадигми. Перед студентами постає завдання не лише засвоїти лексичний матеріал, а й усвідомити та практично оволодіти багатозначністю відмінків, різноманітністю флексій, принципами формотворення іменних частин мови у сукупності із категоріями роду та числа. Існує декілька підходів до послідовності вивчення непрямих відмінкових форм. У сучасних методиках та підручниках з української мови як іноземної визначено таку послідовність вивчення відмінків: називний, місцевий, знахідний, родовий, орудний, давальний, а кличний відмінок радять вивчати або після називного, або в кінці відмінкової парадигми. Керуючись логіко-семантичним підходом та комунікативною спрямованістю у вивченні української мови пропонується інший підхід. Насамперед слід звернути увагу на ядро відмінкової парадигми сучасної української мови, яким є називний та знахідний відмінки, а всі інші характеризують різні за значенням залежні відношення предмета до явищ, є периферійними.

Спочатку іноземці ознайомлюються із початковою формою іменників та категоріями однини та множини на основі комунікативних вправ, базованих на

механізми імітації, наслідування, заодно накопичуючи лексичні одиниці, знайомлячись з прикметниками та присвійними займенниками. Це вправи, які містять питання «Що це?», «Хто це?», «Який він?», «Чий він?». Крім того, студентів ознайомлюють із формою ввічливого звертання у кличному відмінку.

Після ознайомлення із дієвідмінюванням дієслів додаються форми знахідного відмінка назв неістот «Я люблю морозиво», «Самір пише лист», «Ганна читає діалог». Потім вводиться місцевий відмінок для означення місцезнаходження суб'єкта (*Де?*). Особливу увагу при цьому треба звернути на подвійне використання прийменників *в* і *на*, які, з одного боку, позначають розташування предмета всередині чи на поверхні, а з іншого – означають тільки положення всередині простору. Тут особливої ваги набуває тренування у вживанні: *в університеті, але на факультеті, на уроці, на лекції; в театрі, але на концерті, на балеті*. Послідовне вивчення всіх відмінкових форм іменників доповнюється вивченням прикметникових та займенникових форм, що узгоджуються із ними у роді, числі та відмінку.

Потім студенти знову повертаються до знахідного відмінка, коли вивчають форми іменників-назв істот. Цю відмінкову форму іноземні студенти засвоюють як функціональний вияв суб'єкт-об'єктивних відношень у мовленні, зокрема відношення прямого об'єкта. Пізніше додається ще одне значення – спрямованості руху, локального значення (*Куди?*).

Вивчення родового відмінка можна почати зі значення приналежності. Наприклад: *светр брата, місто України, сестра Ібрагіма*. Однак у таких конструкціях студенти часто, замість форм родового відмінка, використовують називний, внаслідок чого виходить: *светр брат, місто Україна, сестра Ібрагім*. Тому треба засвоїти: якщо словосполучення утворено з трансформації моделей: **хто має що?** (*брат має светр*), **що є де?** (*місто в Україні*), **хто має кого?** (*Ібрагім має сестру*), то другий іменник треба вживати у родовому відмінку.

Деякі викладачі починають вивчення родового відмінка з його вживання у заперечних реченнях. Тоді відпрацювання вживання цієї відмінкової форми починається із вивчення присвійних займенників із прийменником, де з'являється приставний *n* (*його* – у нього, *її* – у неї, *їх* – у них) на основі моделей: *У нього є ручка. У неї немає ручки. або Він має зошит. – Він не має зошита. Вона має яблуко. - Вона не має яблука.* При цьому доречним буде тренування у вживання часових форм *не було, не буде: На занятті був студент, але На занятті не було студента.*

У множині родовий відмінок виконує субстантивну функцію з неозначеними числівниками та кількісними від п'яти і вище. Для ефективного розуміння пропонуємо: **багато (мало, чимало, декілька, безліч, п'ять) + кого? чого? (родовий відмінок множини).** А кількісні числівники подавати у зіставленні з називним відмінком за такою системою:

- один + Н.в. однини;
- два, три, чотири + Н.в. множини;
- п'ять і > + Р.в. множини.

Наприклад, *один студент; два (три, чотири) студенти, але п'ять студентів.*

Чимало труднощів у вивченні родового відмінка викликають також закінчення. Не виникає особливих труднощів у вивченні закінчень іменників чоловічого роду (назви істот), жіночого та середнього роду в однині. Однак, студентам важко засвоїти правила відмінкових закінчень іменників чоловічого роду назв неістот, у яких є закінчення *-а, -я* та *-у, -ю*. Краще пояснити, що абстрактні іменники, назви установ, назви явищ природи мають закінчення *-у, -ю* (*суму, університету, морозу*), а реальні, які пересуваються, які можна побачити та взяти в руки, – *-а, -я* (*олівця, зошита, автобуса*). Що стосується топонімів, то назви країн завжди мають закінчення *-у, -ю* (*Камеруну, Лівану*), а назви міст – *-а, -я* (*Києва, Парижа*).

Якщо в однині особливі труднощі виникли у вивченні відмінкових закінчень іменників чоловічого роду на означення неістот, то у множині найчастіше труднощі виникають у вивченні закінчень іменників жіночого роду. Тут важливо врахувати фонетичні особливості української мови, а саме її закони милозвучності, що вимагають послідовного чергування приголосних та голосних звуків. Загалом для іменників жіночого роду в родовому відмінку множини характерне нульове закінчення, тому, відкидаючи закінчення однини, залишаємо два приголосні поряд. У такому разі:

1) якщо останній приголосний є твердим, то вставляємо перед ним **-о-**. Наприклад: *ручка* – *ручк-*, а оскільки [к] є твердим приголосним, то перед ним вставляємо голосний **-о-** *ручок*;

2) якщо останній приголосний є м'яким, то перед ним вставляємо **-е-**: *лікарня* – *лікарн'* – *лікарень*.

Давальний відмінок вивчається на початковому етапі виходячи зі значення адресата, до якої спрямований рух, а орудний – у значенні спільної діяльності та приналежності у часі до професії (*бути, стати, працювати*), крім того – місцезнаходження суб'єкта, локального значення (*поряд з*).

Підсумовуючи, зазначимо, що для формування належного рівня лінгвістичної компетенції іноземного студента потрібно подати йому чітку структуру і систему мови. Вивчення правил має слугувати допоміжним засобом для формування та формулювання правильного висловлювання і вдалого комунікативного акту. Оскільки відмінок займає центральне місце у граматичній системі української мови, то йому належить важливе значення у формуванні комунікативної компетенції студента. Основою у засвоєнні матеріалу має бути не правило, а модель, щоб студент міг відразу бачити, як певну граматичну форма можна застосувати у мовленні. Тому важливо визначити місце кожного відмінка у функціональному підході до мови.